

Є.П. Бондаренко, здобувач ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Д.М. Дмитренко, здобувач ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У статті описано процес становлення державного регулювання ринку фінансових послуг та його інституціональне забезпечення. Розглянуто основні складові елементи механізму державного регулювання даного сегмента.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, державне регулювання ринку фінансових послуг, механізм державного регулювання ринку фінансових послуг.

Постановка проблеми. Важливість державного регулювання ринку фінансових послуг, перш за все, обумовлена необхідністю забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фінансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг. Регулювання має забезпечувати належне виконання ринком фінансових послуг основної функції – розподілу і перерозподілу фінансових активів між сферами економіки, регіонами країни та країнами в межах світового ринку. Вітчизняний ринок фінансових послуг характеризується відсутністю чітких традицій та правил функціонування, що зумовлює необхідність розробки концептуальних підходів до побудови ефективного механізму державного регулювання даного сегмента.

Аналіз останніх публікацій. Значний вклад у розвиток механізму державного регулювання ринку фінансових послуг зробили Дж. Стігліц, Т. Кембелл, Г. Марковіц, Е. Нікбахт, Р. Тьюлз, Ю. Фама, У. Шарп та ін.

Питання розвитку державного регулювання ринку фінансових послуг виступає предметом наукових розробок ряду вітчизняних науковців, серед яких: М. Алексєєв, О. Барановський, Н. Блага, Близнюк, П. Бороздін, Н. Внукова, В. Гєєць, С. Герасимова, А. Дьомін, С. Злупка, В. Клименко, А. Ковальов, В. Корнєєв, А. Кошєєв, В. Колесник, Ю. Кравченко, М. Крупка, Н. Кузнецов, А. Кузнецова, К. Масляєва, В. Марцин, Я. Міркін, І. Михасюк, О. Мозговий, С. Реверчук, О. Ромашка, В. Унінець-Ходаківська.

Мета статті – дослідити становлення державного регулювання ринку фінансових послуг, уточнити сутність поняття “механізм державного регулювання ринку фінансових послуг” та окреслити його структурні елементи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питань необхідності та рівня державного регулювання економічних процесів здійснювалися науковцями, починаючи з XV ст. У міру розвитку економічної теорії відношення до ролі державного регулювання постійно змінювалося. Теорії, розроблені трьома основними економічними школами, а саме: неокласичною, кейнсіанською та інституціональною, – значно різняться між собою. Слід відмітити, що основоположником теорії державного регулювання є Дж. Кейнс. В його фундаментальній науковій праці “Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей” доведено, що держава має відігравати провідну роль та активно втручатися в економічні та фінансові процеси. В свою чергу, представники неокласичної економічної теорії в основному віддавали перевагу ринковому механізму господарювання, що обмежує рівень державного регулювання економіки. Також окремі положення щодо обмеження регулювання процесів економічного та фінансового розвитку з боку держави передбачали й розробки представників інституціональної школи [2].

Як наслідок, в результаті виникнення та існування альтернативних економічних теорій та під впливом особливостей функціонування національних фінансових систем, відмінностей рівня регулювання економіки на сьогоднішній день сформувалися і функціонують наступні моделі державного регулювання ринку фінансових послуг: секторна, єдиного нагляду (мегарегулятора) та перехресного регулювання [6].

Слід відмітити, що система державного регулювання ринку фінансових послуг має забезпечувати покращення інвестиційного середовища, захист інтересів споживачів фінансових послуг, справедливе ціноутворення, усунення системних ризиків, функціонування ринку фінансових послуг як механізму економічного розвитку.

В Україні державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється відповідно до встановлених зобов'язань і вимог діяльності споживачів та учасників ринку фінансових послуг з врахуванням його стандартів, державної реєстрації фінансових установ, ліцензування та нагляду за їх професійною діяльністю, захисту інтересів споживачів фінансових послуг.

Проведений нами аналіз літературних джерел щодо розвитку державного регулювання ринку фінансових послуг свідчить, що в Україні дана система пройшла складний шлях становлення та розвитку. Оскільки кожний з ринків, що входить до складу вітчизняного ринку фінансових послуг, формувався як відокремлений елемент, то і становлення системи їх державного регулювання здійснювалося відокремлено.

Процес формування сучасної системи державного регулювання ринку банківських послуг в основному припадає на період 1991–2002 рр., за цей час розроблена правова база для здійснення діяльності комерційних банків та її регулювання. Відповідно до чинного законодавства основним регулюючим органом з боку держави виступає Національний банк України, до основних функцій якого належить здійснення банківського регулювання та нагляду, а також ведення Державного реєстру банків, здійснення ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках.

Характеристика основних етапів становлення системи державного регулювання ринку цінних паперів та похідних цінних паперів наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика основних етапів становлення державного регулювання ринку цінних паперів та похідних цінних паперів [1]

Етап	Характеристика
I етап (1991–1994 рр.)	Ринок цінних паперів регулювання багатьма державними органами – Міністерством фінансів України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, Національним банком України, серед яких головним регулятором виступало Міністерство фінансів
II етап (1995–1998 рр.)	Створено Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку, прийнято Концепцію функціонування та розвитку ринку цінних паперів, комплекс перших ринкових законів, у яких визначено принципи та шляхи розвитку вітчизняного фондового ринку
III етап (1999 р. і по теперішній час)	Прийнято ряд нормативних і законодавчих актів з регулювання діяльності цінних паперів та похідних цінних паперів, головним розробником яких є ДКЦПФР

Що стосується державного регулювання страхового ринку, ринку кредитних спілок, ринку недержавного пенсійного страхування та діяльності інших небанківських фінансових установ, то з моменту їх становлення і до 2002 р. головним державним регулятором було Міністерство фінансів України. Система державного управління в цій сфері була змінена в 2002 р. із створенням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, до компетенції якої належить здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання послуг у сфері страхування, накопичувального пенсійного забезпечення, довірчого управління фінансовими активами, діяльності небанківських кредитних установ, фінансового лізингу, факторингу тощо. Отже, важливими моментами у становленні вітчизняної системи державного регулювання ринків фінансових послуг стало прийняття у 2002 р. Указу Президента “Про державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України” та у 2003 р. Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, відповідно до яких було створено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг (ДКРРФП). Згідно з зазначеними указами Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг – це спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством.

В лютому 2010 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято нову редакцію Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, відповідно до якої було уточнено та розширено перелік основних завдань ДКРРФП.

Належний рівень державного регулювання ринку фінансових послуг може бути забезпечений лише за умови ефективного функціонування його механізму. Розглянемо основні структурні елементи механізму державного регулювання ринку фінансових послуг України.

Відповідно до чинного законодавства, суб'єктами механізму державного регулювання ринку фінансових послуг виступають: Національний банк України, який регулює функціонування ринку банківських послуг; Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку, якій підпорядкований ринок цінних паперів та похідних цінних паперів; спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, який контролює діяльність інших ринків

фінансових послуг. А об'єктами системи державного регулювання є складові сектори ринку фінансових послуг, що охоплює ринок банківських послуг, ринок цінних паперів та похідних цінних паперів [5].

Важливим аспектом дієвості існуючої організаційної структури державного регулювання ринку фінансових послуг є забезпечення належної співпраці і координованості між основними регуляторами. З цією метою нормативною базою передбачено, що Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Національний банк України та Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку зобов'язані проводити оперативні наради у визначені терміни.

Разом з тим, як свідчить аналіз наукової літератури, основною проблемою у формуванні механізму державного регулювання ринку фінансових послуг є відсутність такого співробітництва та нечіткий розподіл повноважень між регуляторами ринків фінансових послуг. Зазначені проблеми зумовлені, перш за все, недосконалою законодавчою базою, яка не визначає чіткого розмежування сфер впливу кожного з регуляторів та передбачає дублювання регулятивних повноважень. На нашу думку, відсутність ефективної співпраці та координації діяльності в сфері регулювання ринку фінансових послуг зумовлена специфікою правового статусу державних регуляторів. Так, Національний банк України є особливим органом державного управління, який не включений до структури жодної з гілок державної влади; Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг виступають державними органами державної влади і, відповідно, залежать від урядової політики, оскільки зазначені комісії перебувають у підпорядкуванні різних органів державної влади [3]. Така інституційна структура державного регулювання ринку фінансових послуг справляє негативний вплив на розвиток підконтрольних ринків, а в деяких випадках обумовлює відмінність між розумінням форм, методів та інструментів державного регулювання.

Відмітимо, що сучасна система регулювання ринку фінансових послуг має базуватися на принципах, що передбачають: захист прав та інтересів учасників з боку держави, прозорість та доступність інформаційної бази, необхідної для прийняття рішень, підтримку добросовісної конкуренції, існування державного органу регулювання з чітко визначеними функціями і повноваженнями, підтримку інновацій у даній галузі. Ефективність механізму державного регулювання ринку фінансових послуг України може бути досягнена лише за умови дотримання зазначених принципів.

У результаті проведеного детального вивчення наукової літератури нами встановлено, що основною метою функціонування механізму державного регулювання ринку фінансових послуг має бути забезпечення єдності й сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг, нагляду за фінансовим станом його учасників та додержання ними законодавства, захисту інтересів споживачів фінансових послуг.

Повноцінна реалізація зазначеної мети передбачає виконання даним механізмом комплексу функцій, які становлять сутність його функціонального призначення, а саме:

- інституційної, що полягає у забезпеченні розвитку конкурентного середовища на ринку фінансових послуг, рівноправність учасників ринку, вільне входження та вихід з нього. Визначальна роль у цьому належить процесу розробки та прийняття законодавчих та нормативних актів;
- регулюючої, що передбачає здійснення регулювання процесу організації ринку фінансових послуг, регулюванню діяльності його сегментів;
- захисної, яка забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз як ринку фінансових послуг в цілому, так і захист прав споживачів фінансових послуг зокрема;
- контрольної, спрямованої на виявлення порушень чинного законодавства та застосування заходів впливу до порушників;
- координаційної, що сприяє налагодженню взаємодії між регулюючими органами державної влади;
- інтеграційної – функції сприяння входженню у світовий фінансовий ринок.

Важливе місце у формуванні системи механізму державного регулювання посідають його елементи, що забезпечують цільовий вплив на об'єкти – форми, методи, інструменти. Так, відповідно до чинного законодавства, державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється у формі:

- ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;

- нагляду за діяльністю фінансових установ;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу;
- проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг [4].

Як свідчить досвід розвинених країн, саме поєднання ринкових і неринкових методів впливу на ринок фінансових послуг здатне забезпечити належну дієвість механізму державного регулювання. Так, механізм державного регулювання ринку фінансових послуг впливає на зовнішнє середовище за допомогою ринкових інструментів, у складі яких доцільно виділяти фінансову, грошово-кредитну, інвестиційну та амортизаційну політики уряду.

У свою чергу, непрямі методи державного регулювання ринку фінансових послуг справлятимуть позитивний вплив лише за умови поєднання їх з прямими. Основними інструментами прямого впливу на розвиток та функціонування ринку фінансових послуг України є наступні:

- розробка та прийняття нормативно-правових актів;
- ліцензування діяльності;
- проведення наглядової діяльності та впровадження заходів впливу.

Структурно-логічну схему механізму державного регулювання ринку фінансових послуг України можна представити у наступному вигляді (рис. 1).

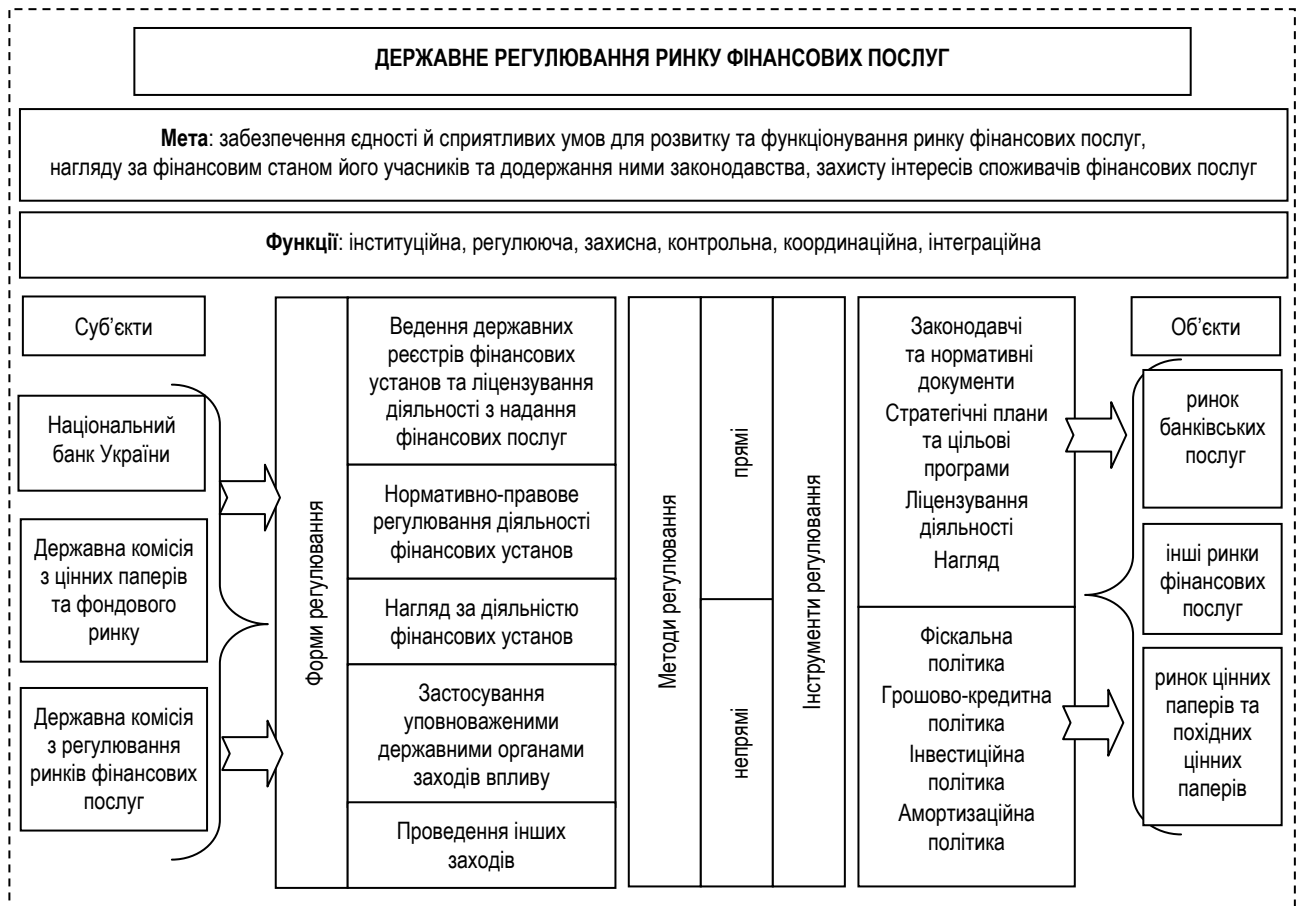

Рис. 1. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг України (авторська розробка)

Узагальнюючи вищевикладене, під механізмом державного регулювання ринку фінансових послуг України, на нашу думку, слід розуміти взаємопов'язану систему форм, методів та інструментів впливу на учасників ринку фінансових послуг з метою забезпечення єдності й сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг, з врахуванням інтересів споживачів цих послуг та вимог законодавства, що в цілому спрямовано на покращення інвестиційного клімату в країні.

Висновок. Таким чином, практичне впровадження запропонованих заходів щодо удосконалення механізму державного регулювання ринку фінансових послуг сприятиме розвитку та ефективності функціонування учасників вітчизняного ринку фінансових послуг.

Список літератури

1. Касьяненко В. Ф. Вплив державного регулювання на становлення фондового ринку в Україні [Текст] / В. Ф. Касьяненко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – № 5. – С. 85–89.
2. Лозова О. М. Еволюція економічних концепцій державного регулювання економіки [Текст] / О. М. Лозова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6. – С. 133–137.
3. Масляєва К. Специфіка правового статусу органів державного регулювання ринку фінансових послуг України: проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] / К. Масляєва // Юридична Україна. – 2007. – № 8. – С. 41–45.
4. Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України : постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2010 № 157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=157-2010-%EF>.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12.07.2001 № 2664–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2664-14>.
6. Унінець-Ходаківська В. П. Роль державного регулювання на ринку фінансових послуг [Текст] / В. П. Унінець-Ходаківська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 238–248.

Summary

The article describes the process of formation of state regulation of the market of financial services and its institutional provision. It studies the basic composite elements of the mechanism of the segment's state regulation.

Отримано 17.11.2010